

MMA

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

Művészet, tudomány és filozófia

KONFERENCIA

2017. június 6.

HILD-VILLA

az MMA Művészetelméleti és
Módszertani Kutatóintézet székháza



Előszó

A felgyorsult információáramlás korában a művészetek egymásra hatása és a tudomány-művészet interakciója szintén nagy sebességgel történik. A konferencián a művészeti ágak közötti, valamint a tudomány-művészet közötti kölcsönhatást vizsgáljuk.

A művészet, a tudomány, a filozófia egymás nélkül nem létezhetnek. Mit mondanak egymásnak, mit értenek egymásból?

Hallottunk művészettudományról, de tudományművészetről nem. Van ilyen? Tudományművészet talán az, amikor tudósok eleganciát és esztétikai gyönyört várnak el az elméletektől, vagy két elmélet közül az esztétikailag értékelhetőt részesítik előnyben? Mit tud mondani a művész a mai atomkutatóknak? A genfi részecskegyorsító intézetben (CERN) talán nem véletlenül indították a "Művészetek a CERN"-ben programot, ahol a részecskefizika és a művészetek közti párbeszédet akarják előre vinni, ahol mindkét partner szakértői tudásának bővülését remélik.

Ezekről és hasonló kérdésekről szól a konferencia, mely talán egy hosszabb együtt gondolkodás nyitánya lehet.

Boros János

A konferencia programja

2017. június 6.

- | | |
|----------------------|---|
| 9.30 – 10.00 | Regisztráció |
| 10.00 – 10.20 | <i>Kocsis Miklós: Művészet? Tudomány? Filozófia?</i>
(Bevezető előadás) |
| 10.20 – 10.40 | <i>Boros János: A művészet megértése</i> |
| 10.40 – 11.00 | <i>Kucsera Tamás Gergely: A szellemi széttöredezetttség állapotának egyes kérdéseiről</i> |
| 11.00 – 11.10 | Szünet |
| 11.10 – 11.30 | <i>Farkas Attila: Legitimációs kényszerek</i> |
| 11.30 – 11.50 | <i>Orbán Jolán: A Teremtés könyvének dekomponálása – Eötvös Péter apokrif operái</i> |
| 11.50 – 12.10 | <i>Rippl Dóra: Bergson tudománykritikája – a filozófia védelmében</i> |
| 12.10 – 12.20 | Szünet |
| 12.20 – 12.40 | <i>Demeter Tamás: A társadalom zenei képe: A magyar zeneesztétika szociologizáló vonulata</i> |
| 12.40 – 13.00 | <i>Kovács Órs Levente: A moralitás kérdésköre a kortárs magyar színházművészetben</i> |
| 13.00 – 13.20 | <i>Garai Zsolt: Theoria, praxis, poiesis – kapcsolataink kapcsolataikkal</i> |

Absztraktok

Kocsis Miklós

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének megbízott igazgatója, a Pécsi Tudományegyetem egyetemi docense

Művészet? Tudomány? Filozófia? (Bevezető előadás)

A tudomány és a művészet szabadságának két individualista filozófiai szempontú felfogását különbözteti meg a szakirodalom. Az egyik felfogás a külső kötöttségektől való szabadságot hangsúlyozza, amelynek negatív olvasata nihilizmushoz is vezethet. A másik felfogás lényegi gondolata az, hogy a szabadság az egyéni célok alóli felszabadulást és a személytelen kötelezettségeknek való alárendelődést jelenti; ez azonban a totalitarizmus elméletének megalapozását is szolgálhatja. Korszakunk tudomány- és művészetfilozófiájának egyik központi kérdése, hogy a szabadság e két – egymással ellentétes – aspektusának közös pontjaira rávilágítson annak érdekében, hogy azok egyensúlyba kerülve alkalmasak legyenek a tudomány és művészet szabadsága korszerű jelentéstartalmának megragadására.

A témakörben zajló viták tapasztalatai mentén egyetértéssel fogadhatjuk Polányi Mihály tézisét, amely szerint „azok többsége, akik ma a tudományról írnak, a tudomány értékét vitán fölüli állónak tekintik, nincs szükségük filozófiai igazolására, és ilyesféle igazolására maguk képtelenek is.” (Ezt a megállapítást analóg módon a művészetre is alkalmazhatjuk.)

Kérdéses, hogy korszakunkban milyen fogalmi keretek befolyásolnak bennünket akkor, amikor az empiriától az általános következtetésekig vivő absztrakciók megfogalmazása mellett tágabb kontextusban igyekszünk szemlélni a tudományos és művészeti folyamatokat: képesek vagyunk-e a tartalmilag összefüggő szaktudományok absztrakcióinak további általánosítására,

tudomány- és művészetfilozófia-művelésre is. Egyáltalán: filozófiai-e a kontextus?

Boros János

A Pécsi Tudományegyetem egyetemi tanára

A művészet megértése

Találgatják, miért van művészet, milyen körülmények, adottságoknak köszönhető megjelenése és fennmaradása. Végeérhetetlenek az egyes műalkotások értelmezési diskussziói. Mit közöl, mit közvetít egy-egy alkotás? Lefordítható köznapi vagy tudományos nyelvre?

A művészet mivolta megértésének történeti és kortárs próbálkozásait vázolom. A művészetmegértés társadalmi-szociológiai elméleteivel szemben a szisztematikus, kognitív és neuronális megközelítések erősebb meggyőző ereje mellett kívánok érvelni. Miközben a művészet eredetének értelmezését genuin filozófiai és tudományos projektként mutatom be, rámutatok, hogy az egyes műalkotások értelmezése nem tudományos de még csak nem is filozófiai, hanem mű-alkotási, poétikai kérdés. Értelmem során Immanuel Kant harmadik kritikájára és a kanti hagyományra támaszkodom.

Kucsera Tamás Gergely

A Magyar Művészeti Akadémia főtitkára, címzetes egyetemi tanár

A szellemi széttöredezetttség állapotának egyes kérdéseiről

A páneurópai jelző, vagy ennek kiterjesztő használata az „európai (kulturális) gyökerű” „nációkra” ma már egyre kevésbé használatos. Persze, ha definiálni próbáljuk ezt a civilizációs kört,

akkor is tudjuk miről – milyen jellemzőkről – szólunk, ha nem tudunk meghatározásszerű mondatokat, legfeljebb csak – és valóban „csak” – körülíró kijelentéseket tenni.

Miért? Talán, mert a létezés felszámolása a fogalmi rendszerek egymásmellettiségét eredményezte, így ma szólhatunk filozófiáról – amely, ha nem megyünk messze az időben vissza – tudomány akart lenni, művészetről, amely filozófiaként működne, továbbá tudomány(ok)ról, amely(ek) világszemléletet kívántak volna adni, erőst filozofálva.

S honnan indult mindez? Visszafordítható-e? A fentiekben jelzett európai szellemi körben kérdéses, hiszen nem csak az egyén nem mentes a (mentális, szellemi) fragmentálódástól, de a társadalmak meghatározó része – nem csak szellemi, de anyagi értelemben – is töredezett.

Belülről van-e erő (a visszaváltozásra)? Illetve van-e „problémaérzékenység”? Vagy minden úgy jó, ahogy alakul?

Farkas Attila

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének tudományos munkatársa, a Szent István Egyetem adjunktusa

Legitimációs kényszerek

Korunk, a modernitás úgy a tudomány, mint a filozófia és a művészet számára a legitimációs kényszer korszaka. Mindhárom egyaránt törekedni, küzdeni kénytelen az elfogadásért, az elismerésért, azért, hogy az emberek értékesnek tartsák. Nem túlzottan meglepő, hogy ebben a folyamatban a három társadalmi cselekvéstípus képviselői nem mindig koalícióban lépnek fel. Közel sem biztos, hogy mindenki úgy gondolja, hogy „a művészet, a tudomány, a filozófia egymás nélkül nem létezhetnek”. De legalábbis többeknek kérdéses, hogy milyen művészetet, tudományt, illetve filozófiát kellene egymásra vonatkoztatni, hogy

azok létükben erősítsék egymást. Ellentétben számos jelentős gondolkodóval nem hiszem, hogy ez a legitimációs kényszer teljesen új (azaz legalább kétszáz éves) lenne, ami megidézhet egy történelmi és történelemfilozófiai vitát, de azon mit sem változtat, hogy a kényszer adott. Ezért érdemes számot vetni azzal a jelenséggel, hogy a modern kultúra a szubjektivitás elve alapján nagy erőfeszítésekkel autonóm szférákat jelölt ki önmagán belül, aztán ezt a differenciálódást rendre meghasonlásnak, az integritás elvesztésének értékeli, nem is aaptalanul. A következő lépés az új integritás iránti szükséglet megfogalmazása akár programszerűen is, ami viszont szélsőséges esetben abszurdításba torkollik.

Orbán Jolán

A Pécsi Tudományegyetem egyetemi tanára

A Teremtés könyvének dekomponálása – Eötvös Péter apokrif operái

Madách Imre *Az ember tragédiája* című művének három Eötvös-átirata is létezik. Az első a Major Tamás által rendezett, és a Nemzeti Színházban 1964-ben bemutatott darab kísérőzenéjeként íródott. A második Kent Nagano felkérésére a Bajor Állami Operaház számára készült Albert Ostermaier szövegkönyve alapján, *Die Tragödie des Teufels – Az ördög tragédiája. Komikotopikus opera tizenkét képben* (2008-2009) címmel, amelyet Kovalik Balázs rendezésében 2010-ben mutatták be Münchenben. A harmadik átíratot *Paradise Reloaded (Lilith)* címen 2013-ban mutatták be Bécsben a Neue Oper Wien előadásában. Az első változat zenei átírat, a második és harmadik azonban *Az ember tragédiájának* történetét is érinti, hiszen Lucy alias Lilith színrevitelével Eötvös Péter dekomponálja a *Teremtés* könyvét, miközben azt a kérdést teszi fel nekünk: vajon ki az ősanya? Éva vagy Lilith? Jacques Derrida, *Ki az anya?* (1993/1997) valamint Jean-Luc Nancy *Sexistence* (2017) című szövege alapján azt

vizsgálom, hogy Eötvös Péter apokrif operáinak mi a filozófiai, tudományos, irodalmi és zenei hordereje.

Rippl Dóra

Tudományos kutató

Bergson tudománykritikája – a filozófia védelmében

Egy nem-tudományos pszichológia kidolgozásával Bergson kijelölte a modern pszichológia útját, ez azonban nemcsak a pszichológia tudományát frissíti, hanem metafizika, filozófiatörténet és a tudomány éles kritikáját is nyújtja egyben. Ennek egyik legékezebb példája Bergson és Einstein 1922-es vitája, amely Einstein győzelmével végződött, és amely tudomány és filozófia összecsapásának színtere lett: Einstein részéről vetélkedés az idő fogalmáért, Bergson felől a filozófia védelme a tudomány intellektuális terjeszkedésével szemben.

Az általános- és speciális relativitáselmélet különbsége és több ehhez kapcsolódó elméleti fizikai fogalom (ikerparadoxon, gyorsulás, irányváltoztatás) Bergsonnál az időmérés mechanikai korlátainak felismeréséhez, időmérés és az idő múlása közti különbség megtételéhez vezet. Miért nem sikerült megmentenie az időértelmezést a filozófia számára, és közrejátszott-e ebben Einstein filozófiadefiníciója?

Demeter Tamás

A Pécsi Tudományegyetem egyetemi docense

A társadalom zenei képe: A magyar zeneesztétika szociologizáló vonulata

Előadásomban azt próbálom megmutatni, hogy a magyar zeneesztétika 20. századi történetének meghatározó szelete beil-

leszthető a magyar filozófia szociologizáló hagyományának történetébe, sőt, ez a zeneesztétikai vonulat *pars pro toto* illusztrálja a szociologizáló hagyomány egészének módszertani fejlődéstörténetét. Ennek a kettős tételnek megfelelően először általánosan vázolom a szociologizáló hagyomány módszertani fejlődésének különböző szakaszaira jellemző problematikát, fogalmiságot és szemléletmódot. Ez után fordulok a zeneesztétikai vonulat fejlődésének rekonstrukciójához. Ez a fejlődés a pozitivismusnak főként a századelőn megmutatkozó hatásától, a szellemtörténeti majd a marxi módszertan dominanciáján keresztül ível a század vég posztmarxizmusáig. A zeneművészet történeti és filozófiai kérdéseinek e megközelítései gyakorta összekapcsolódnak a hagyomány éppen domináns, az esztétikai kérdésfeltevéseken túlmutató témáival is – így például a tudásszociológia, a társadalomelmélet és az eszmetörténet-írás azon területeivel, ahol a módszertani fejlődés a zeneesztétikaival összevetve inkább szakadozottnak látszik. Világos, hogy a zeneesztétika és a hozzá kapcsolódó zenetörténeti vizsgálódások illusztrációk kimeríthetetlen forrását kínálják ezeken a területeken is. Amennyiben a zeneművészetet a kulturális termelés egyik területének tekintjük, amely beágyazódik a társadalmi tevékenységek szövedékébe és így azokkal különféle hasonlóságai is felmutathatók, úgy a zenetörténeti példák és zeneesztétikai megfontolások tudásszociológiai és ideológiakritikai értelmezése természetesen vezet a társadalomelmélet területére. A szociológiai inspirációjú zeneesztétika ekként teszi a zeneművészetet a társadalomelméleti gondolkodás számára releváns területté.

A moralitás kérdésköre a kortárs magyar színházművészetben

„Trauma szüli az újabb traumát. Az ember abban reménykedik, hogy mindig, amikor születik egy remekmű, valaki ír egy verset, novellát, forgat egy felkavaró filmet, akkor annak hatására egy kicsit talán javul a morális statisztika. Jobbá leszünk. De úgy tűnik, ezt évezredekben kell mérni: talán hatszáz emberöltő telt el azóta, hogy az ember szervezett társadalmakban él, és nem a tűz körül üldögél. Ez semmi, ez nem szám. Miközben egyáltalán nem biztos, hogy bekövetkezik ez a morális előrelépés, már csak azért sem, mert az evolúció során pont az erőszakos akciók révén váltunk győztesekké. Mindenesetre én próbálok hinni abban, hogy mindenféle művészeti tevékenység javít az emberiség morális állapotán”. (Ha lehet, nem kérnék bocsánatot. Interjú Rudolf Péterrel, Cinematrix, 2017.04.20.)

Rudolf Péter színművészek az 1947 c. film kapcsán megfogalmazott gondolatai egybeesnek Arthur C. Dantonak a „Hogyan semmizte ki a filozófia a művészetet?” című tanulmányában, a művészet, költészet kapcsán megfogalmazott gondolataival: „...az érzések sem egyformák, egyesek egyfajta, mások másfajta cselekedetekhez vezetnek, s a költészet nagyon is változtat valamin, ha képes olyan cselekedetre ösztönözni, amely megváltoztatja a dolgokat.” Danto e sorait azon kérdésre válaszolva fogalmazta meg, hogy van-e tényleges, számottevő hatása a művészetnek a mindennapi élet alakulására, s a kortárs magyar színház- és filmművészet területén tapasztalható, a jelzett eseményhez hasonló megnyilvánulások is jelzik a Danto által az adott műben felvetett, a művészet, filozófia és történelem közötti bonyolult viszony feltárását célzó, mélyebb filozófiai érvényű kérdések aktualitását, jelentőségét.

Honnan indult és hol, merre tart ma „az emberiség morális állapotán” javítani tudó kortárs magyar színház? Milyen helyet foglal el a kortárs európai színházművészet keretében, milyen sajátosságok, különbözőségek jellemzik fejlődését, működését, s egyáltalán: milyen társadalmi, politikai, kulturális környezetben teszi mindezt?

Az előadás a vizsgálódási szempontrendszerek felvázolása mellett három, mérföldkőnek (Németh László: *Széchenyi*, 1946., Weöres Sándor: *A kétféjű fenevad*, 1972., Sütő András: *Advent a Hargitán*, 1986.) számító magyar színházi esemény keresztmetszétén át próbál röviden rávilágítani a kortárs magyar színházi kultúra szellemi hátterének sajátosságaira.

Garai Zsolt

A Pécsi Tudományegyetem egyetemi tanársegédje

Theoria, praxis, poiesis – kapcsolataink kapcsolataikkal

A művészet, a tudomány, a filozófia egymás nélkül nem létezhetnek. Mit mondanak egymásnak, mit értenek egymásból, milyen kölcsönhatás van közöttük?

Válasz javaslatom konferenciánk e kérdésére azon fordul meg, hogy a kérdést adott kultúrában beszélgető, lényegileg lokális és közösségi személyek életében játszott szerepére vonatkoztatom.

Az ilyen személyek nem pszichológiai *self*ek, nem elzárt tudósok, nem határtalan önmegvalósítók, nem elrugaszkodott létrehozók/alkotók. Számukra az elméleti tudás, az életformájuk és művészetük csiszolása, egy szokásokkal rendelkező, örülő-szomorú-haragos-hálás-elismerő-elmarasztaló-beszélgető közösségben történő emberi boldogulás mikéntje szempontjából esik a latba.

Ajánlatom szerint a kérdés jó megválaszolása elsősorban egy ilyen cél tekintetében segítségnyújtó eszköz. Minthogy módszeré-

ben ún. filozófiai, eredményében fogalmak közötti eligazodáshoz vezető kell legyen.

Klasszikus görög gondolkodók erőfeszítéseit kamatoztatva vázlok fel a három tudásformára vonatkozó taxonómiát, amelyre azután arisztotelészi középtant alkalmazva, közöttük elképzelhető egészséges és előrevivő kölcsönhatásokat szeretnék megkülönböztetni túlzó és hiányos formáiktól.

JEGYZET

A series of 25 horizontal dotted lines for writing notes.



MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézet

www.mma-mmki.hu